

(16)
"Korunk", 1929, június

Polányi Károly: A Galilei Kör mérlege

A budapesti "Századunk" egyik számában Rubin László a Galilei Kör történetét úgy írta meg, ahogyan azt a Kör egyik szereplője az ellenforradalom kilencedik évében Magyarországon látja. Hogy így látta, maga is történelem.

Két lényeges pontban lehet eltérés: 1. az igaz-e hogy a háború végén és a forradalmakban szereplő Galilei Kör nem a régi volt? 2. A francia gironde vagy az orosz diákmozgalom-e inkább a Galilei Kör sorsának analógja?

Világos: e két kérdés egy. Aki 1914-el zárja a Galilei Kör életét, az egy ifju gironde-ot lát benne. Aki 1919-el - az orosz forradalmi diákság fiatalabb testvérét - . Melyik az igazabb?

Hogy a személyi kapcsolat e két korszak között teljesen megszakadt, - tény. Tény az is, hogy a régi galileisták vagyis az alapító nemzedék és az 1917-19-es nemzedék között a legélesebb tárgyi ellentét volt. (Kínos kötelesség ezt a mai Magyarországon emlegetni, ahol bolsevik-falásért érdemem jár ki, de a későbbiek miatt muszáj.) Magam a rettenetes erővel feltörő bolsevista eszmevilág ellen aktíve küzdöttem. Mint a "Szabadgondolat" szerkesztője a cikkek egész sorozatában.

Az egyetem kupolatermében két héten át tartott szenvedélyes szócsata. Az Ady Endre gyászünnepélyén, amely ugyanott folyt le, Lukács György a bolsevizmus, én a harcos antimaterializmus szellemében ünnepeltük Ady emlékét. Még ott, a közös gyász perceiben sem szünetelt a harc. Mindez tény és igazság. De - mindkét szertelen méretű "vitát" a Galilei Kör rendezte! Nem pusztán névleg, hanem annyiban, hogy az egybehívók a Galilei Kör vezetőségei voltak, hanem a szellem is, amelyben cselekedtek, a régi volt, a független igazságkeresés szelleme.

A Galilei Körben egybesereglett tömeg társadalmi helyzete és életérzése annyira ösztönösen proletár volt, hogy még a "jobb" kispolgári elemek is távolmaradtak tőle. De a magyar munkásmozgalom vezetői nem voltak hajlandók befogadni ezt a szellemi munkás-tábort. A polgári világtól és a munkásságtól egyaránt kirekesztve, már rákényszerített függetlenségéből hivatást teremtett magának.

A Galilei Kör függetlenségét féltékemeny őrizte. Semmiféle politikai párt, semmiféle még oly közelálló csoport sem rendelkezhetett felőle, vezetőségei abszolút önkormányzattal tüzték ki céljaikat, vitték keresztül akcióikat. És ez a hitszerűen vállalt függetlenség volt egyik oka hogy a Galilei Kör nem engedett teret a politikának. Ebben látta erejét. Semmiféle pártkérdés soha e körben szóba nem került, szóba nem kerülhetett. Így volt ez már 1908-tól 1914-ig, amikor számos szociáldemokrata tagja is volt a körnek, mások Vázsonyival rokonszenveztek talán. Talán - mert így volt-e vagy sem, biztosan még csak tudni sem lehetett, olyan kérlelhetetlenül uralkodott a politikamentesség elve. A Kör tagjainak politikai nézetei és a Galilei Kör maga hibátlan szigorral voltak egymástól elválasztva.

E nélkül az igen sajátos szellemi beállítással nélkül érthetetlen volna a Kör egész 1917-19-es szerepe. Érthetetlen, miért állott a Kör az októberi forradalom szolgálatában. Érthetetlen, miért támadták a bolsevikiek 1918 végén szüntelenül a Galilei Kör. Érthetetlen, miért volt még a proletárdiktatúra kezdetén is a Galilei Kör feloszlatajáról szó. És legérthetlenebb talán egy, a proletárdiktatúra hirtelen veszélybejutásakor 1919 május elején lejátszódott jelenet.

amelynek tanuja voltam: gyűlés a Kör sörházutcai helyiségében, egy a hadügyi népbiztostól kiküldött diák jelenik meg sürgős megbizással. Az elnök a napirendet letárgyalja, majd a toborzó galileista diáknak akarja átadni a szót. Tiltakozó hangok: "A Galilei Kör nem kormányintézmény! A gyűlést bezárni!" A gyűlés bezárása után rövid toborzó beszéd. Az összes diákjelenlevők, az előbbi tiltakozók is egy más után a frontra jelentkeznek. A Körnek nem volt már egyetlen tagja sem, aki nem állt volna kivétel nélkül a diktatura rendelkezésére, de a Galilei Kör maga még mindig, az utolsó perzig, kitartott függetlensége mellett.

Amit 1917-ben a katonai hatóságok nem akartak elhinni, mert hihetetlennek tartották, hogy a Galilei Kör nem szervezője az utcai béketüntetéseknek, antimilitarista akcióknak, az ~~műh~~ általános sztrájk kitörésének, mégis igaz volt. Helyesen tudták ugyan, hogy ezeket a forradalmi akciókat a gyári munkásokkal együtt a galileisták vezetik és irányítják, de a Kör maga tényleg nem vett részt bennük. Nem is vehetett volna. Nemcsak kényszerképzet erejével ható hagyományai tiltották el ettől, hanem a tagjai közötti politikai nézeteltérések is. A Galilei Kör békeakciója csupán eszmei és kulturális keretek között mozgott, nem "méraékletből," hanem örökölt politikamentesség miatt. Szertelen valószínűtlenség? Ellentmondások halmaza? De mióta valószínű az igazság, mióta ellentmondásmentes a történelmi valóság?

Nem: a személyi kapcsolat megszakadása dacára, a két Kör egy volt. A független igazságkeresés szelleme, amely minket tanulásra és tanításra serkentett, olyan tömegoktatásra, amely valóban az orosz diákságra emlékeztetett szakszerűségében a háborús nemzedéket vitte tovább, vitte előre, azon az úton amelyen nincs megállás.

Igazságkeresés. A Galilei Kör első perctől kezdve a szellemi élet, az igazságban való élés kötelező mivoltát hirdette, nemcsak a múlt, hanem a jelen babonáival is szembe fordult. Rubin írta meg mint hagyták ott a diákok a derék Fényes Samu New York kávéházi monizmusát, Mach ismeretelmélete, William James pszichológiája új utakat jelentettek. Új utakat járni - így láttuk mi, fiatalok az "igazságkeresést" a szocializmusban uralkodó determinisztikus materializmussal szemben az akkoriban merőben új - Európában új volt ez - aktivista idealizmust képviseltük. (A háború után a nyugatról újra importálták Magyarhonba, gyengébb kivitelben.) A vallás kérdésben nem a hit értékét tagadtuk, a galileista nemzedék ismét talán első volt Európában a hit-tünetmentes igazságkeresésével - hanem a hiszékenységet értékelték. Az igazságkeresés - nem aufklérista leleplező irodalom, ~~amely~~ amely a teremtés állítólag csupán állítólagos titkairól lerántja a leplet. Ma, visszatekintve látjuk, hogy ami bennünk vajudott, itt is új eszméletek hajnalhasadása volt, de a Galilei Kör későbbi nemzedékeit vajjon/szintén az igazságkeresés vitte tovább, mindig előre azon az úton, amelyen megállni nem szabad? Ők tehetnek-e róla, ha a reggel, amely az ő hajnalukra következett, véres volt, az ő vérüktől ~~mégis~~ véres...?

Igazságkeresés, de nem az igazságkeresés kedvéért. A nézetek kötelező voltát hirdettük. A facér értelmi képesség "mindent megértésre" való jogát tagadtuk. Nézet, amely nem meggyőződés, a nézet, amely "nézet csupán", amely nem kötelező, amelyet nem vállalunk... tilos. Ma tudjuk hogy egy az értékek világát felfedező Európa első pionirjai voltunk. De amit a fiatalabbak tettek, nem az volt-e csupán, hogy lekötelezettjei voltak az ő nézeteiknek, vállalkák, amit gondoltak,

vállalták akkor is, amikor az nehezebb volt, mint a mi időnkben? A Galilei Kör mérlegét nem szabad úgy kifésülni, hogy 1908-14-et az aktívákhoz írjuk, 1917-19-et könyveletlenül hagyjuk, nehogy a mérleg passzívra váljon. A Galilei Kör mérlegét úgy kell felállítani, hogy végig vállaljuk azt, amit 1908-ban elindítottunk. Nem úgy van, hogy az egyik korszak pozitív, a másik negatív volt. Egészen volt a munkánk jó is, rossz is. A Galilei Kör nagyot alkotott, de nagyot pusztított (mulasztott is). Nemzedékek óta a magyar közéletben az erkölcsi mérték nem volt kötelező. A munkásosztály képviselői, akiket a magyar fertő hínárja a legkésőbb kapott el, századunk első má évtizedében szintén már az üzletes vagy legalább a kényelmes opportunizmusba süllyedtek. A Galilei Kör meghozta azt, ami nélkül szegényre válik az élet: az önzetlen odaadás kötelemét mások jogaiért, a mások igazáért. Csak az együgyűek fognak mosolyogni rajta, ha felhozzuk, hogy a Galilei Kör számtalan fluktuáló tagja között, akik rettentő szegénységben - és igen csekély ellenőrzés mellett - szedték be a Kör pénzeit, talán egy vagy két eset kivételével nem fordult elő személyes visszaélés, ilyen nagy volt a légkör fegyelmezett és energizáló hatása, vagy ami még többetmondó: stréberek, érvényesülni akarók ösztönösen kerültek a Körre. A névtelen munka divattá vált. Személyeskedést - ne feledjük, ifjakról, pláne diákokról van szó - nem tűrt meg atmoszférájában, tárgyilagos, személytelen, pedánsan pontos teljesítményt követelt, személyes haszon, személyes hiúság ~~még~~ nélkül, szereplés nélkül... Meggyőződésem, hogy az októberi ~~forradalom~~ forradalom ragyogó szeplőtelenléte, de még inkább - mert aránytalanul nagyobb volt a kisértése - a kommúnnek egyéb botlásain mérve aránylag tiszta és emberi mivolta a galileista elemeknek benn voltának köszönhető. Oroszországban sok évtizedes diákmozgalom nevelte a bolsevikiek forradalmi puritanizmusát. Nálunk egy szörnyű háború barlanglakói törtek elő éhesen, rongyosan a forradalom porondjára. Ha a galileisták nincsenek, ki tudja miféle szegénnyel volnának ma a történelem lapjai gazdagabbak.

A Galilei Kör ~~aktív~~ aktivuma erkölcsi. - Amint hogy erkölcsi volt az egyetlen aktivuma a magyar forradalomnak is. Passzívra a politikai oldala tette őket. Hogy ez a passzívum mekkora, aligha kell ma magyarítani. Az októberi forradalmi kormány azon ~~nyúlt~~ nyúlt meg, hogy nem volt kidolgozott, világos és kivihető politikai programja. De még ha lett volna is: hiányzott az a politikailag iskolázott nemzedék, amely e programot a gyakorlatban képviselni, azt agitatórikusan és adminisztratív ~~módon~~ végrehajtani képes lett volna. A magyar forradalom mind elméletileg, mind gyakorlatilag politikai ujonccal dolgozott.

Más kérdés, hogy az összeomlás időpontjában egyáltalán fel-tartóztatható volt-e az, ami következett. Egy politikai feladataira nevelt értelmiségi réteg hiányában semmiesetre sem! És ez a Galilei Kör mulasztása. Politikamentességének fényoldalait megmutattuk: tárjuk fel az érem másik oldalát! Ma vitán kívül áll, hogy Magyarország megmentése a csak úgy volt elképzelhető, ha a forradalmi értelmiség szervezett, céltudatos kapcsolatot teremtett volna a nemzetiségekkel, a munkássággal és a parasztsággal. A Galilei Körnek igenis módjában állt volna a nemzetiségek bizalmát testvériesen megnyerni, s az ország a nemzetiségi értelmiségében otthonossá tenni a magyar baloldalt ~~még~~ vezérszerepét, együttműködést vállalni vele, megszervezni és minden téren hatékonyra tenni - idején. De módjában állt volna ~~am~~ munkásosztályban is gyökeret verni, a szoci-

áldemokrata párton ~~innen~~ kívül évek során végzett hő szolgálattal a munkásosztály bizalmát megnyerni. Semmiféle boncokrácia ezt meg nem akadályozhatta volna. De e két csatornán keresztül a parasztsághoz is valamennyire közeledhetett volna (a nemzetiségi parasztsághoz mindenesetre.) De a szociáldemokrata pártot is sikerült volna talán végzetes földidegenségtől valamennyire megszabadítani. Ez a földidegenség volt, ~~ma~~ ma tudjuk, az októberi forradalom legkiválóbb gyengéje. A magyar szociáldemokráciának még agrárprogramja sem volt. Amikor cselákvésre került a sor, késő volt már. A forradalmat csak a földosztás menthette volna meg. Ezt a szociáldemokrácia ellenezte, valamint később a bolsevikiek is. Mintha csak arra vállalkoztak volna, hogy minden peripatián keresztül mentésük át sértetlenül hitbizományosaink latifundiumait, úgy álltak őrt felettük... Hogy a Galilei Kör nemzedéke megteremtette volna-e tíz év alatt a nemzetiségekkel, a munkássággal és a parasztsággal ~~ann~~ azt a nexust amely az összeomlás napjaiban páratlanul értékes lett volna, ma tudni nem lehet. Tény, ~~am~~ hogy meg sem kísérelte. Jászi Oszkár nemzetiségi politikája, Jászi Oszkár agrár-reform-eszméje, Jászi Oszkár liberális szociológiája az ifjúságból gyakorlati iniciatívát nem váltott ki. Igaz, Jászi a galileistákat soha sem vette komolyan. Nem törődött velük, ~~ma~~ pedig a Galilei Kör önmagától is sikerrel érintkezést keresett a nemzetiségi diáksággal; falu tanulmányozását a nyári szünetben megkísérelte; a munkástanítás terén nagyot művelt. De e kezdeményezéseikből hiányzott az összefogó elem, a politikai koncepció.

Mea maxima culpa."
